

УДК 347.44

М. В. Криса
здобувач*Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України*

ПОНЯТТЯ ТА ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ НА ГЕОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ НАДР ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ

У вітчизняній науковій літературі договірні підрядні відносини неодноразово досліджувалися, зокрема у працях таких учених: Н.С. Кузнєцової, А.Б. Гриняка, І.І. Банасевич, М.М. Великанової, І.С. Лукасевич-Крутник, В.В. Андрейцева. Також у колективній монографії «Договори з виконання робіт в цивільному праві України: проблеми теорії і практики» (2015 р.).

Збільшення споживання не відновлюваних природно-мінеральних ресурсів, що супроводжується безпосереднім отриманням інформації щодо потенціалу надр, а також іншими аспектами, які зумовлені специфікою відносин у сфері геологічного вивчення надр, потребують належного правового врегулювання. Адже в чинному цивільному законодавстві відсутній уніфікований нормативно-правовий акт, який би врегулював правовідносини щодо робіт з геологічного вивчення надр для державних потреб. Тому актуальним є дослідження спільних та відмінних рис щодо поняття та предмету договорів підряду та договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, та виділення договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням до окремої групи цивільно-правових договорів, а також виокремлення його особливостей.

Договір підряду має давнє історичне коріння, яке відслідковується ще з римського права. Підряд (*lokatio conductio operis*) входив до договору найму. Родовою ознакою було надання однією особою іншій будь-чого на відплатній основі, а підряд та послуги передбачали виконання певної роботи [3, с. 89].

Договори про виконання робіт врегульовані нормами гл. 61 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, яка охоплює як загальні положення про підряд, так і конкретні види договорів підряду. ЦК України регламентує підряд як єдиний у своїй правовій сутності тип договору, що спрямований на виконання певної роботи. У договорі підряду виконана підрядником робота – це матеріалізований результат, що знаходить своє втілення у створенні нової індивідуально-визначеної речі, у поліпшенні якості або інших споживчих властивостей речі, що вже існує, за завданням замовника [10, с. 317].

Договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням із договорами підряду об'єднує те, що вони спрямовані на досягнення результату, відокремленого від роботи. Сторони укладають договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням задля досягнення саме результату, відокремленого від самого процесу роботи, оскільки замовників цікавить результат робіт (навіть негативний), а не роботи як такі.

Об'єктом договорів підряду є виготовлення, обробка, переробка, ремонт речі або виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові. На відміну від договорів підряду, об'єктом договору на геологічне вивчення надр за державним замовленням є результат наукових досліджень. Адже договір підряду укладається на виготовлення, переробку, обробку й ремонт речі або на виконання іншої роботи з переданням його результату замовникові. Передаючи замовникові річ, виготовлену за договором підряду, підрядник передає й права на неї. Це дає змогу відрізнити договори підряду від договорів про надання послуг, за якими послуга не виступає у вигляді певного об'єктивного результату, а надається й споживається в процесі діяльності послугонадавача (наприклад, під час перевезення вантажу, зберігання майна тощо). Другою спільною для підрядних договорів ознакою є несення підрядником ризику випадкової загибелі предмета підряду або неможливості закінчення роботи [7, с. 142]. Проте за договором на геологічне вивчення надр за державним замовленням у разі недосягнення результату робіт, ризик за негативний результат несе замовник. У цьому разі до уваги потрібно брати творчий характер робіт, після виконання яких не завжди можна отримати позитивний результат.

Договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням – це консенсуальний договір, який вважається укладеним із моменту домовленості сторін щодо умов договору. Він є двостороннім, оскільки обидві сторони наділені взаємними правами та обов'язками, праву однієї сторони кореспондує обов'язок іншої та навпаки. За договором на геологічне вивчення надр підрядник зобов'язується виконати роботи з геологічного вивчення надр, в свою чергу замовник від імені держави зобов'язується оплатити виконані робо-

ти відповідно до умов договору, отже, досліджуваний договір є оплатним.

Істотною умовою договорів підряду та договору на геологічне вивчення надр за державним замовленням є предмет. У філософії під предметом розуміється категорія, що позначає деяку цілісність, виділену зі світу об'єктів у процесі людської діяльності й пізнання. У менш суворому розумінні поняття «предмет» часто ототожнюють з поняттям «об'єкт» або «річ», хоч розмежування цих понять було здійснене ще І. Кантом, який розрізняв у пізнанні «матерію» (тобто предмет) і «форму» (тобто спосіб, яким ми пізнаємо предмет). У загальногносеологічному плані протиставлення предмета й об'єкта є відносним. Основна структурна відмінність предмета від об'єкта полягає в тому, що до предмета входять лише головні, найбільш суттєві (з точки зору цього дослідження) властивості й ознаки [9, с. 505].

У юридичній літературі існують різні думки щодо визначення предмета договору. Деякі науковці ототожнюють предмет та об'єкт договору, наприклад, О.С. Іоффе виділяв у договорі юридичний об'єкт – дії, і матеріальний об'єкт – речі, або інше благо, на яке спрямована поведінка [8, с. 171]. Ф.І. Гавзе під предметом будь-якого цивільно-правового договору розумів дії, які повинен учинити боржник, також об'єкт, на який ці дії спрямовані. Дії (бездіяльність) є предметом будь-якого цивільно-правового договору, а окремі договори мають кілька об'єктів [1, с. 26]. Проте, що стосується підрядних договорів, більшість науковців вважають предметом договору підряду саме результат відповідних робіт. На думку О.П. Сергєєва предметом договору підряду є результат діяльності підрядника, що має конкретну упредметнену форму [2, с. 336].

Предметом договору підряду може бути будь-яка робота, під час виконання якої створюється результат, що передається замовнику. Закон не містить вичерпного переліку робіт, які можуть виконуватися за договором підряду. Проте безперечним є той факт, що предметом договору підряду є індивідуалізований результат праці підрядника, який набуває тієї чи іншої матеріалізованої форми (наприклад, виготовлення речі, здійснення її ремонту, зміна її споживчих властивостей і т. ін.). Проте у договорі на геологічне вивчення надр за державним замовленням, результатом праці, який має творчий характер, може бути й нематеріальний об'єкт. Єдність роботи та її результату є основною рисою предмета договорів підряду та договору на геологічне вивчення надр за державним замовленням, зокрема, які дозволяють відмежувати ці договори від інших типів цивільно-правових договорів, а також від договору купівлі-продажу та договору на надання послуг [11, с. 311].

Об'єктом договору підряду є вчинення позитивних дій підрядником, спрямованих на виконання ним певної роботи за завданням замовника, тоді як предметом договору підряду слід визнавати такий юридичний наслідок (результат робіт) як явище навколишнього світу, що є істотною умовою договору, права і/або обов'язки щодо якого передаються за договором, на який спрямована узгоджена воля сторін [6, с. 206].

Законодавче визначення договору підряду (ч. 1 ст. 837 ЦК України) визначає, що істотною умовою договору підряду є умова про роботу, виконану підрядником для контрагента за договором. Ст. 855 ЦК України, в якій йдеться про наслідки випадкового знищення «предмета договору підряду», надає підстави для висновку, що предметом договору підряду визнано результат виконаної роботи – річ, яку створив підрядник і якої ще не існує в момент укладення договору.

Хоча законодавець і не дотримується єдності термінології, вказуючи в одному випадку тільки на роботу як на предмет договору, а в іншому – на роботу й на її результат (за умов регулювання окремих видів договору підряду спостерігається така сама тенденція), предметом цього договору є матеріалізований результат створення, перетворення, поновлення, а також ліквідації речей виробничого, споживчого та науково-культурного призначення. Результат роботи – це та матеріалізована форма (наприклад, об'єкт будівництва, проектно-кошторисна документація тощо), що опосередковує виконану роботу. Тобто під результатом виконаної підрядником роботи слід розуміти виготовлену, оброблену, перероблену або ж відремонтовану річ, чи, як у досліджуваному нами договорі, одержання інформації в результаті наукових досліджень.

Аналізуючи питання предмета договору, слід зазначити, що майже в усіх випадках замовника, насамперед, цікавить річ, що є результатом виконаних робіт, оскільки саме вона спонукала замовника до вступу в договірні відносини. У договорі на геологічне вивчення надр замовника цікавить безпосередньо інформація про надра.

За договором підряду річ виготовляється для замовника, у якого в момент передачі речі виникає право власності на неї, тобто перехід від підрядника до замовника права власності (господарського відання, оперативного управління) на предмет договору – основна мета, яку переслідує замовник. Іншими словами, для замовника важливими є як і сама річ, що є результатом виконаних робіт, так і права на неї. Отже, за умов передачі речі за договором підряду одночасно передаються й права на неї [4, с. 5]. Договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, на відміну від інших підрядних договорів, здійснюється як за об'єктом, так і за

предметом договору, адже є присутнім особливий об'єкт – надра, які досліджуються в процесі виконання зобов'язання.

Відповідно до ст. 1 Кодексу України, надра – це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння.

Геологічне вивчення надр – це спеціальні роботи й дослідження, спрямовані на одержання інформації про надра для задоволення потреб суспільства. Геологічне вивчення здійснюється задля одержання даних про геологічну будову надр, процеси, які відбуваються в них, виявлення та оцінки корисних копалин, вивчення закономірностей їхнього формування й розміщення, з'ясування гірничотехнічних та інших умов розробки родовищ корисних копалин і використання надр для цілей, не пов'язаних із видобуванням корисних копалин. Геологічне вивчення надр проходить декілька стадій, а саме: регіональне геологічне вивчення території України (геологічне картування), геологічні пошуки корисних копалин, їхню геологічну розвідку та дослідно-промислову розробку [6, с. 206].

Предметом договору на геологічне вивчення надр за державним замовленням, так як і в інших підрядних договорах є результат, відокремлений від самого процесу робіт. Проте ризик за результат виконаної роботи несе замовник, оскільки результат має творчий характер, відтак неможливо завжди розраховувати на позитивний результат. Договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням за своїми ознаками найбільш наближений до договору про виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт.

Договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням потрібно зараховувати до непойменованих договорів. На нашу думку, договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням є «підрядоподібним» договором, оскільки він має характерні риси договорів підрядного типу та до нього можна застосовувати загальні положення про підряд.

Отже, враховуючи вищенаведене можна дійти висновку, що договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням належить до непойменованих договорів. Досліджуваний нами договір є «підрядоподібним» договором, оскільки має характерні риси договорів підрядного типу, а отже, до нього слід застосовувати загальні положення про підряд. Договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням відрізняється від інших «підрядоподібних» договорів тим, що договірні зобов'язання з геологічного вивчення надр за державним замовленням виникають на підставі юридичного складу, який складається із

самостійних юридичних фактів а саме: оголошення конкурсу, прийняття адміністративного акта, укладення договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням тощо.

Література

1. Гавзе Ф.И. Обязательственное право (общие положения). Минск, 1968. С. 26.
2. Гражданское право: учебник. 3-е изд., перераб. и доп. / Под ред. А. П. Сергеева. Москва: Проспект, 2000. Т. 3. С. 336.
3. Гриняк А.Б. Місце договорів із виконання робіт в систематичі договірних зобов'язань. Приватне право і підприємництво. Вип. 9, 2010 р. / Редкол.: Крупчан О.Д. (гол. ред.) та ін. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права й підприємництва Академії правових наук України, 2010. С. 89.
4. Гриняк А.Б. Науково-практичний коментар параграфу 1 глави 61 Цивільного кодексу України / А.Б. Гриняк. Київ: НДІ приватного права й підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. С. 4–5.
5. Гриняк А.Б. Особливості правового регулювання відносин за договорами підряду: монографія / Відп. ред. В. В. Луць / А.Б. Гриняк. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. 97 с.
6. Екологічне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А. П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Право, 2009. С. 206.
7. Контракти в підприємницькій діяльності: навч. посіб. 2-е вид., стер. / В.В. Луць. Київ: Юрінком Інтер, 2001. С. 142.
8. Советское гражданское право / Под ред. О.С. Иоффе, Ю.К. Толстого, Б.Б. Черепахина. Т. 1. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1971. С. 168–172.
9. Философский энциклопедический словарь: 2-е изд. Москва: «Советская энциклопедия», 1989. С. 505.
10. Цивільне право України: у 2-х томах. Т. 2. Підручник / За ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.О. Харитонова; канд. юрид. наук Н.Ю. Голубевої. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. С. 317–318.
11. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. С. 311.

Анотація

Криса М. В. Поняття та предмет договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. – Стаття.

У цій статті досліджуються поняття та предмет договору підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням. Під час порівняння договору з іншими договорами підрядного типу доходимо висновку, що договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням слід зараховувати до непойменованих договорів. Договір на геологічне вивчення надр за державним замовленням належить до «підрядоподібного» договору, оскільки його предметом є результат виконаної роботи і до нього можна застосовувати умови положень про підряд під час укладення та виконання договору. Особливістю досліджуваного договору є те, що, на відміну від підрядних дого-

ворів, предметом цього договору є не просто результат, а матеріалізований результат, який має творчий характер.

Ключові слова: договір, договір підряду на геологічне вивчення надр за державним замовленням, договір підряду, замовник, підрядник.

Аннотація

Крыса Н. В. Понятие и предмет договора подряда на геологическое изучение недр по государственному заказу. – Статья.

В этой статье исследуются понятия о предмете договора подряда на геологическое изучение недр по государственному заказу. Сравнивая договоры с другими договорами подряда типа, приходим к выводу о том, что договор подряда о геологическом изучении недр по государственному заказу следует отнести к непоименованным договорам. Договор о геологическом изучении недр по государственному заказу относим к «подрядоподобному» договору, поскольку его предметом является результат выполненной работы, и к нему можно применить условие положений о подряде при сделке и исполнении договора. Особенностью исследуемого договора есть то, что в отличие от подрядных договоров, предметом этого договора есть не только результат, но и мате-

риализованный результат, который имеет творческий характер.

Ключевые слова: договор, договор подряда на геологическое изучение недр по государственному заказу, договор подряда, заказчик, подрядчик.

Summary

Krysa M. V. The concept and the subject of the contract award on the geological study on public order. – Article.

The concept and the subject of the contract award for environmental study are investigated in this article. When compared with other contracting agreements we are reaching a conclusion that the subject of the contract award for the environmental study should be attributed to the unmentioned agreements. The contract for the environmental study on public order refers to the inferior agreements because its subject is the result of the fulfilled work and conditions provisions at the signing and performing of the contract can be applied. Unlike inferior agreements, the subject of this agreement is not merely the result but the materialized result which has got a creative feature. That is the peculiarity of this investigated agreement.

Key words: agreement, subject of the contract award for the environmental study, contract award, client, contractor.